

FORGÓDUGATTYÚS BELSŐÉGÉSŰ MOTOR

INTERNAL COMBUSTION ENGINE ROTARY PISTON

Papp István¹, Máté Márton², Popa-Müller Izolda³, Kakucs András⁴, Tolvaly-Roșca Ferenc⁵, Forgó Zoltán⁶, Lőrincz András⁷

^{1...7} Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem, Műszaki és Humán Tudományok Kar, Gépészmérnöki Tanszék, Románia, Koronka, Segesvári út, 1/C

¹pappistvan1944@yahoo.com, ²mmate@ms.sapientia.ro, ³ipmuller@ms.sapientia.ro, ⁴kakucs@ms.sapientia.ro, ⁵feri@ms.sapientia.ro, ⁶zforgo@ms.sapientia.ro

Abstract

The paper discusses the construction principle and the operating mode of a special internal combustion engine having pentangular rotary pistons. Due to the specific form of the piston and the housing, a high number of ignition occurs during a complete rotation. Thus the engine can be imagined as a gas turbine engine having a controlled number of ignitions. As a consequence the speed of the piston can be low, which leads to a longer service life of the engine and an improved ignition. Because of the high number of explosions in a cycle, the load is almost constant and the friction is barely even there. There is no deadlock. During 20% of the working cycle two rotary pistons are in ignition phase that generates a torque on the crankshaft instead a simple moment.

Keywords: engine, rotary piston, construction, operating mode

Összefoglalás

Jelen tanulmány egy ötoldalú forgódugattyús motor felépítését és működési elvét ismerteti. A felépítés sajátosságaiából következik, hogy a teljes fordulat alatt keletkező robbanások száma sokkal nagyobb, mint a hagyományos robbanómotoroké. Emiatt a bemutatott megoldás úgy is elképzelhető, mint egy ellenőrzött robbanásszámmal rendelkező turbóhajtómű. A magas robbanásszám lehetővé teszi, hogy a dugattyú alacsony fordulatszámon működjön, ami a motor élettartamának növekedéséhez és hatékonyabb égéshez vezet. A teljes fordulat alatt bekövetkező robbanások gyakorisága majdnem állandó nyomatókat eredményez, a sűrűlási erők negatív hatása pedig minimális. A motornak nincs holtpontja. A ciklus 20 százaléka alatt egyszerre két dugattyúban történik robbanás, így a keletkező erők elméletileg erópárt alkotnak, ami a főtengelyen tiszta csavaró nyomatékot hoz létre.

Kulcsszavak: motor, forgódugattyú

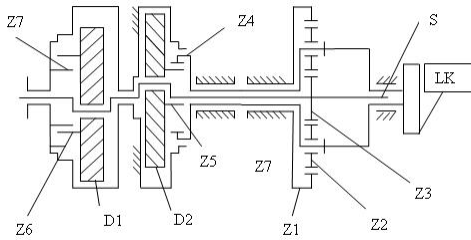
1. A motor általános leírása

A tanulmány tárgyát képező forgódugattyús motor kétlépcsős felépítésű, ahogyan az **1. ábrán** szemléltetett kinematikai vázlatból kitűnik. Az első lépcsőt egy, a forgódugattyúval szinkronban működő, szintén forgódugattyús kompresszor egészíti ki. A motor működése a beépített boly-

gómű hatása miatt kinematikai szempontból lényegesen eltér a Wankel-féle motor működési elvétől.

A motor működését a bolygómozgást végző D_2 forgódugattyú különböző helyzeteinek megfelelő, az általa létrehozott pillanatnyi égésterekben létrejövő robbanások biztosítják. A D_2 dugattyú az R_x mértékű körhagyással rendelkező S főtengely ex-

centrikus szakaszára és a hozzá rögzített külső fogazású Z_5 fogaskeréken keresztül a Z_4 belső fogazású központi kerékre támaszkodik.

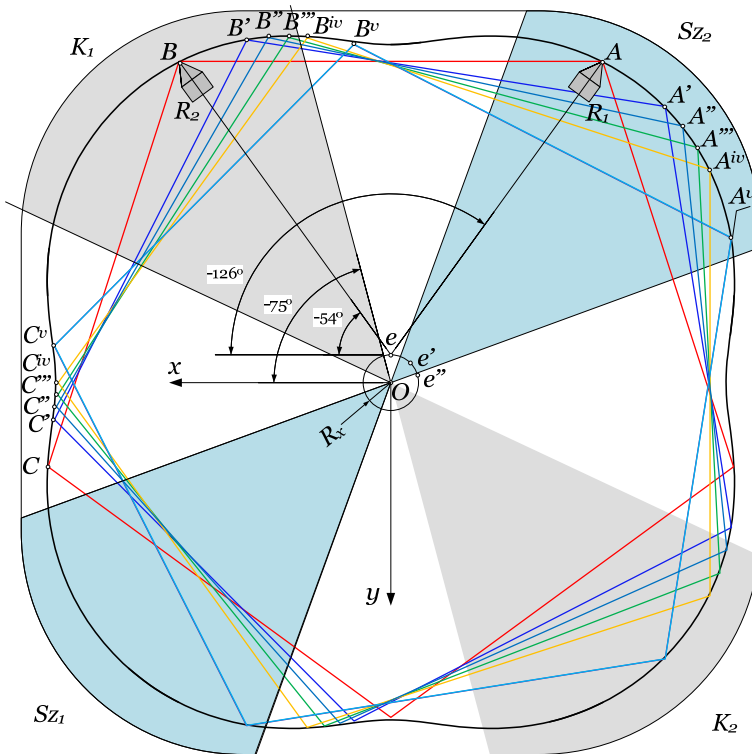
1. ábra. A motor kinematikai vázlata

Az excentrikus főtengeley a forgódugattyú keringését, míg a Z_5/Z_4 belső kapcsoló-

dású fogaskerékpár a saját tengelye körüli elfordulását biztosítja.

A Z_4 központi kerékhez rögzített és vele egytengelyű tartótengely-rendszerre vannak illetve a Z_2 bolygókerékek. Ezek a Z_1 – állványhoz rögzített – napkeréken gördülnek le, miközben meghajtják az S főtengeleyhez rögzített Z_3 külső fogazású keréket és ezzel együtt a főtengeleyt. Így valósul meg a D_2 dugattyú jól meghatározott bolygómozgása. A dugattyú által hajtott Z_4 központi kerék a motor kimenő tengelyére van rögzítve, akár az LK lendkerék.

A kompresszor D_1 dugattyújának bolygómozgását az S főtengeley és a dugattyúhoz rögzített belső fogazású Z_6 fogaskeréknek a Z_7 rögzített külső fogazású fogaskeréken való legördülése biztosítja.

2. ábra. A motordugattyú helyzetei

2. A motor működése

A motor működését a **2. ábrán** szemléltettük. A kinematikai és dinamikai számításokat az [1–3] alapján végeztük el. Mind a forgódugattyú, mind az S főtengely az óramutató járásával megegyező irányba, azaz negatív szögvel fordul el, úgy, hogy a főtengely szögsebessége a dugattyú szögsebességénél 5-ször nagyobb. A motornak két, szimmetrikusan elhelyezett beömlő- és ezeknek megfelelő két kiömlőnyílása van.

Indítsuk a vizsgálatot attól a pillanattól kezdve, mikor a motor forgódugattyújának AB oldala – amelyet 1-es elemi dugattyúnak is nevezhetünk – az Ox tengellyel párhuzamosan (alatta) helyezkedik el. Ebben a helyzetben a főtengely Oe excenterének az Ox tengellyel bezárt szöge $\varphi = -90^\circ$. A forgódugattyú ötszögének minden csúcsában egy-egy radiális tömítőgyűrű biztosítja az elemi robbanókamrák nyomástűrését. A kezdő helyzetben az AB elemi dugattyú R_1 radiális gyűrűje -126 fokra, míg az R_2 -54 fokra helyezkedik el az Ox tengely pozitív irányításához mérve. Ebben a helyzetben a dugattyú és a hüvely közé zárt, a dugattyú forgása alatt állandóan változó alakú és kiterjedésű tér eléri a minimumértékét, és kommunikál a $(-25^\circ, -75^\circ)$ szögintervallumra kiterjedő kiömlőnyílással.

Feltételezzük, hogy a dugattyú -9 fokkal fordul el, így az 1-es dugattyú az $A'B'$, a 2-es pedig a $B'C'$ helyzetet foglalja el. Ez alatt az elfordulás alatt a dugattyú vákuumot képez, mivel az 1-es kamra szívónyílása zárva van. Ebben a helyzetben a $B'C'$ elemi dugattyú a robbanás utáni kiterjedési fázisát végzi, és szimmetria vonala -27 fokos szöget zár be az Ox tengely pozitív irányával. A dugattyú elfordulásának, az áttételeknek megfelelően, a főtengely -45 fokos elfordulása felel meg. Ezáltal a dugattyú középpontja $R_x \sin(-135^\circ)$ értéknek megfelelő pozícióba, azaz az Ox tengely alá kerül.

Fordítsuk el a dugattyút további 3 fokkal, aminek következtében a dugattyúk az $A''B''$, illetve $B''C''$ helyzetbe kerülnek. Ez azt jelenti, hogy az Ox tengelyhez viszonyított kezdeti helyzetéhez képest -12 fokkal vannak elfordulva. Az 1-es dugattyú B csúcsába illesztett R_2 gyűrű -66 fokot zár be az Ox tengellyel. Ebben a helyzetben nyit a szívónyílás, ugyanakkor a kipufogónyílás is nyitva van.

A dugattyú -15 fokos elfordulása után ($A'''B'''$, $B'''C'''$ helyzet) a főtengely -75 fokot fordul el, a dugattyú középpontja pedig $R_x \sin(-165^\circ)$ értékkel fennebb kerül. Az 1-es dugattyú hátsó gyűrűje -69 fokot zár be az Ox tengellyel, vagyis a dugattyú -75 fokra elhelyezett kiömlőnyílása zárul.

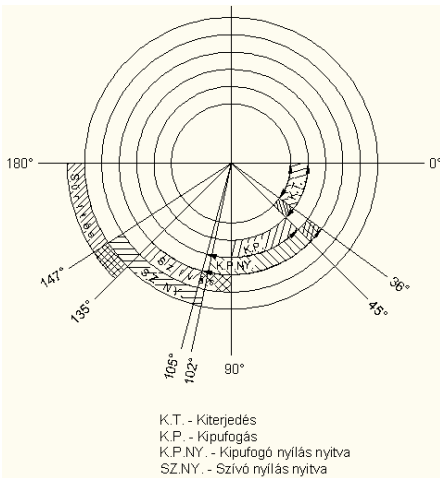
Legyen a dugattyú pillanatnyi elfordulási szöge -18 fok ($A^{iv}B^{iv}$, $B^{iv}C^{iv}$ helyzet). A főtengely -90 fokot fordul el. A dugattyú visszahúzódik, ezáltal megnyílik teljesen az 1-es dugattyú beömlőnyílása. Az 1-es henger feltöltődik. A 2-es hengerben folytatódik a kiterjedés fázisa, amely fázisszöge már csak 9 fokkal tér el az alsó holtpontnak megfelelő helyzettől és 4 fokkal a kipufogónyílás szimmetriatengelyétől.

Fordítsunk a dugattyún még 9 fokot (A^vB^v , B^vC^v helyzet). Ebben a helyzetben az 1-es dugattyú elfordulási szöge -27 fok, a 2-es dugattyú szimmetriatengelyének helyzete -45 fok, a főtengelynek pedig az Ox tengelyhez viszonyított elfordulása -135 fok. A 2-es dugattyú szívónyílása teljesen nyitva van. Ebben a pozícióban kezdődik a 2-es dugattyú sűrítési fázisa. Az 1-es dugattyú folytatja a szívó fázist egészen a -135 fok elfordulási szögig.

Figyelembe véve, hogy a 2-es dugattyú szívónyílása teljesen nyitva van, nem kezdődhetik a sűrítési fázis mindaddig, amíg a dugattyúra helyezett tömítőgyűrű nem zárja el a szívónyílást. A terv szerint a 2-es dugattyú szívónyílása a főtengely -180 fokos elfordulása után záródik, ami a dugattyú szimmetriatengelye 36 fokos helyzetének

felel meg. Ez annyit jelent, hogy a 45 fokos sűrítési szögből csak 36 fok használható. Tehát a sűrítési fázis a főtengely 180 foktól 360 fokig való elmozdulásának, azaz a dugattyú 36 fokos elmozdulásának felel meg. Ugyanez a hatásfokú fázis 18 fokos késéssel ismétlődik az 1-es dugattyú szívóterében. Az 1-es dugattyú szívócsatornája a főtengely 270 fokos elfordulása után elzáródik. Ekkor a 2-es dugattyú szimmetriatengelye 18 fokot zár be az Ox tengellyel.

A motor 1-es dugattyújára értelmezett fázisdiagramját a **3. ábrán** szemléltettük.

3. ábra. A motor fázisdiagramja

3. A tápszivattyú működése

A tápszivattyú forgódugattyúja, akár a motoré, az óra járásának irányában, azaz negatív szöggel fordul el. A tápszivattyúnak négy, szimmetrikusan elhelyezett beömlő és ezeknek megfelelő, négy irányító szeleppel ellátott kiömlőnyílással van.

Kezdetben a tápszivattyú dugattyújának 1-es, AB -vel jelölt oldala, amelyet 1-es dugattyúnak is nevezhetünk, az Oy tengellyel párhuzamosan, ennek jobb oldalán helyezkedik el (**4. ábra**). Ebben a helyzetben, a főtengelynek a szivattyút működtető Oe excentere nulla fokot zár be az Ox tengellyel. Értelemszerűen az 1-es dugattyú első

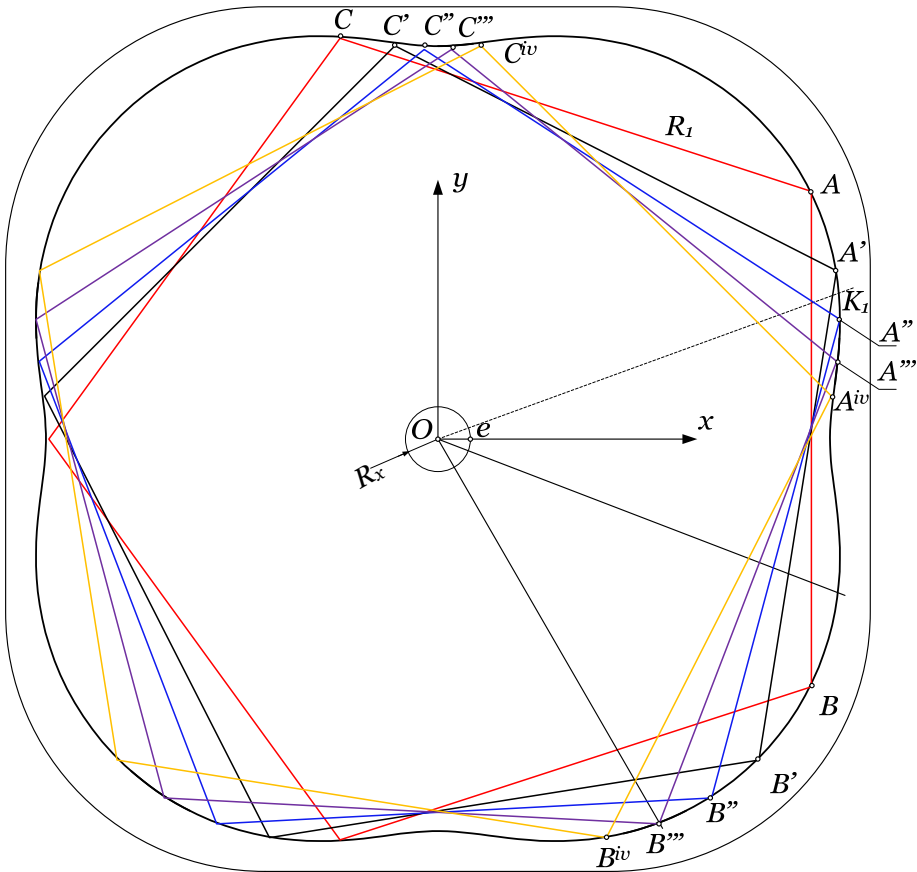
radiális gyűrűje -36 fokra, a második radiális gyűrű pedig $+36$ fokra illeszkedik be az Ox tengely pozitív irányítására. A dugattyú és a hüvely között bezárt térfogat minimális, és kommunikál azzal a kiömlőnyílással, amelynek szimmetriatengelye az Ox tengelytől $+20$ fokra van elfordítva.

Feltételezzük, hogy a dugattyú -9 fokot fordult el ($A''B''$ helyzet). Ezalatt a dugattyúnak szívóhatása van, mivel az 1-es kamra szívónyílása zárva van, emiatt vákuum képződik. Ebben a helyzetben a 2-es ($B''C''$) dugattyú szívónyílása nyitva van, a dugattyú pedig a szívóütem közepén tart. A dugattyú -9 fokos elfordulásának megfelelően a főtengely -45 fokot fordul el, ezáltal a dugattyú középpontja $R_x \sin(-45^\circ)$ távolságra kerül az Ox tengelytől. Az 1-es dugattyú szívóterében a vákuum -9 foknál megszűnik, mivel az 1-es dugattyú hátsó radiális gyűrűje a $+20$ fokos kiömlőnyíláshoz ér, amelyen keresztül a 2-es dugattyú szívóhatását növelve feltelik, illetve a két kamrában a vákuum kiegyenlítődik.

A forgódugattyú 15 fokos elfordulása után az elemi dugattyúk az $A''B''$, illetve a $B''C''$ helyzetbe kerülnek, a főtengely elfordulása pedig értelemszerűen -75 fok. Az 1-es dugattyú hátsó gyűrűje elzárja a 2-es dugattyú kiömlőnyílását, ezáltal az 1-es és 2-es hengerekben külön-külön folytatódik a szívó fázis.

Legyen a dugattyú pillanatnyi elfordulási szöge -21 fok ($A''''B''''$, $B''''C''''$ helyzet). A főtengely -105 fokot fordul el, tehát visszahúzza a dugattyút, ezáltal megnyílik az 1-es dugattyú beömlőnyílása. Az 1-es henger feltöltődik. A 2-es hengerben folytatódik a szívó fázis, amelynek fázisszöge már csak 6 fokkal tér el az alsó holtpontnak megfelelő helyzettől. Fordítsuk a dugattyút még 6 fokot ($A''''B''''$, $B''''C''''$ helyzet). Ebben a helyzetben az 1-es dugattyú elfordulási szöge -27 fok, a 2-es dugattyú szimmetriatengelyének helyzete 45 fok, a főtengelynek pedig az

Ox tengelyhez viszonyított elfordulása -135 fok.

4. ábra. A tápszivattyú forgódugattyújának helyzetei

A 2-es dugattyú szívónyílása teljesen nyitva van. Innen kezdődik a 2-es dugattyú sűrítési fázisa. Az 1-es dugattyú folytatja a szívó fázisát addig, ameddig elfordulási szöge -45 fokos. Figyelembe véve, hogy a 2-es dugattyú szívónyílása teljesen nyitva van, nem kezdődhet a sűrítési fázis mindaddig, amíg a dugattyúra helyezett tömítőgyűrű nem zárja el a szívónyílást. A terv szerint a 2-es dugattyú szívónyílása a főtengety -195 fokos elfordulása után záródik illetve, a dugattyú szimmetriatengelye 33 fokos helyzetének felel meg. Ez annyit jelent, hogy a 45 fokos sűrítési szögből csak

33 fok használható. Tehát a sűrítési fázis, a főtengety 195 foktól 360 fokig való elmozdulásának, azaz a dugattyú 33 fokos elmozdulásának felel meg. Ugyanez a hatásfokú fázis 18 fokos késéssel ismétlődik az 1-es dugattyú szívócsatornája a főtengety 285 fokos elfordulása után elzáródik. Ekkor a 2-es dugattyú szimmetriatengelye 15 fokot zár be az Ox tengellyel. Ennek a helyzetnek megfelelően a 2-es dugattyú első radiális gyűrűje az Ox tengelyhez viszonyítva -21 fokra helyezkedik el. Mivel az 1-es dugattyú szívónyílása nem kommunikálhat a 2-es du-

gattyú kiömlőnyílásával, az 1-es dugattyú szívónyílásának hossza csak –21 foknál kezdődhet, tervek szerint –60 fokig tarthat.

4. A tervezett motor jellegzetes méretei

A dugattyú egyetlen fordulatra a motor tízszer robban, a lendkerék pedig az áttételnek megfelelően 5/3 fordulatot tesz meg.

Az elemi dugattyú térfogatát az ötszög oldala és a kamra közé zárt terület, illetve a forgódugattyú magassága határozza meg. A sűrítési arány ennek megfelelően a legnagyobb terület, és a szívó-, illetve kipufogónyílások együttes zárásakor előálló legkisebb terület aránya. A tervrajz alapján kiszámítottuk, hogy a legnagyobb térfogat $V_{\max} = 125 \text{ cm}^3$, a sűrítési arány pedig $\varepsilon \approx 11$.

A lökethosszt az excentricitás kétszereseként értelmezzük, így, $h = 15 \text{ mm}$.

Ha feltételezzük, hogy a dugattyú fordulatszáma 1500 ford/perc, akkor a lendkerék fordulatszáma 2500 fordulat/perc. Ugyanilyen fordulatszámú négyhengeres benzínmotorban 5000 robbanás történik percenként.

Egy 1500 cm^3 ürtartalmú motor esetében a percenként elfogyasztott keverék térfogata a következő:

$$V = 5000 \cdot \frac{1500}{4} \cdot \frac{1}{1000} = 1875 \frac{1}{\text{min}}.$$

A tervezett forgódugattyús motor percenkénti keverék-térfogatszükséglete ugyanannyi, mivel:

$$V' = 1500 \cdot 10 \cdot \frac{125}{1000} = 1875 \frac{1}{\text{min}}.$$

A fenti számítások alapján kijelenthetjük, hogy a tervezett forgódugattyús motor hozzávetőlegesen egy 1500 cm^3 ürtartalmú motorral ekvivalens, mint például az 1495 cm^3 -es Audi 60, $\phi 80 \times 74,4$ furatméretű motor.

Szakirodalmi hivatkozások

- [1] Maros, D.: *Calculé numerice la mecanismele plane*. Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1987.
- [2] Maros, D.: *Mecanisme*. Institutul Politehnic, Cluj-Napoca, 1980.
- [3] Papp, I.: *Mechanizmusok elmélete*. Scientia Kiadó, Kolozsvár, 2010.